

Ulrik Ottvik

Om meningsutveksling rundt trykkefrihet 1797-1814

Fordypningsoppgave i Lektorutdanning i historie

Veileder: Anne Engelst Nørgaard

Mai 2023

NTNU

Kunnskap for en bedre verden

Ulrik Ottvik

Om meningsutveksling rundt trykkefrihet 1797-1814

Fordypningsoppgave i Lektorutdanning i historie
Veileder: Anne Engelst Nørgaard
Mai 2023

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske og klassiske studier

Kunnskap for en bedre verden

Norsk/norwegian

Denne oppgaven er en analyse av meningsutvekslingen om temaet trykkefrihet og sensur rundt slutten av 1700 og frem mot 1814. Materialet som brukes er en bok som taler for trykkefriheten og en artikkel som kritiserer boken. Boken er skrevet av M. G. Birckner og artikkelen av J. F. W. Schlegel. I tillegg vil analysen se på fire ulike grunnlovsutkast som ble skrevet i forkant av riksforsamlingen på Eidsvoll i 1814. Analysen forsøker å besvare spørsmålet «hvilke syn på trykkefrihet fremmer de ulike aktørene?»

Opgaven består av hovedsakelig to deler. Den første er en innledende del, og den andre er selve analysen. I den første delen vil jeg komme inn på metoden, som vil være en diskursanalytisk tilnærming brukt i oppgaven, temaets historiografi og den historiske konteksten. I den andre delen av oppgaven vil jeg først se nærmere på tekstene til Birckner og Schlegel. Hvilke syn deler de og på hvilke områder står de ulikt? Deretter vil jeg redegjøre for de fire grunnlovsutkastene. Her vil jeg hovedsakelig se om det finnes spor etter Birckner og Schlegel i utkastene. I tillegg vil analysen se på hvilke måter forfatterne av utkastene skiller seg ut fra de to tidligere talsmennene.

English/engelsk

This paper is an analysis of the exchange of views on the subject of freedom of press from the late 18th century and up to 1814. The material used is a book in favour of freedom of speech, and an article that criticizes the book. The book is written by M. G. Birckner and the article is by J. F. W. Schlegel. The analysis will also look at four different drafts for a constitution that was written ahead of the National Assembly at Eidsvoll in 1814. The analysis means to answer the question “which views on the freedom of press does the different contributors promote?”

The paper consists of mainly two parts. The first is an introductory part, and the second is the analysis itself. In the first part I will present the method, this being a discourse analytical approach, used in the paper, the subjects historiography, and the historical context. In the second part of the paper, I will have a closer look at the texts by both Birckner and Schlegel. Which views do they share, and in what way do they separate from each other? Thereafter I will clarify for the four drafts. Here I will mainly discuss if we can find traces of Birckner og Schlegel in the drafts. In addition, the analysis will look at which ways the authors of the drafts distinguishes themselves from the two advocates.

Innhold

Innledning.....	3
1.1 Tema	3
1.2 Oppgavens oppbygging	4
Kildeutvalg, Metode og Historiografi.....	4
2.1 Kildeutvalg	4
2.2 Metode	5
2.2 Historiografi	5
Historisk Kontekst.....	7
3.1 Danmark-Norge – Sensur og muligheter	8
3.2 1814.....	9
3.3 Paragraf 100.....	10
Analyse	11
Kildemateriale	11
<i>Om Trykkefriheden og dens Love (1797) av M. G. Birckner.....</i>	<i>12</i>
4.1 Syn på Trykkefrihet	12
4.2 Syn på reskriptene 1770-1797.....	13
4.3 Birckner om innskrenkning av trykkefriheten	15
«Erindringer imod Hr. Pastor Birckners Skrivt: om Trykkefriheden og dens Love : tilligemed et Forsøg paa at bestemme Grændseskiellet imellem Trykkefrihed og Trykkefrækhed» (1797) av Johan Frederik Wilhelm Schlegel	18
5.1 Syn på Trykkefriheten	18
5.2 Kritikk mot Birckner	20
Grunnlovsforslagene 1814.....	21
6.1 Peter Elieson	22
6.2 Anders Lysgaard.....	23
6.3 Lauritz Weidemann	24
6.4 Wincents Sebbelow	25
Avslutning.....	27
Kilder.....	29
Litteratur.....	29

Innledning

1.1 Tema

I dagens samfunn kommer vi ikke utenom hvor stor rolle skriften og det trykte ord har å si. Ytringer preger vår hverdag, enten det er i avisa, på sosiale medier, i romaner eller på plakater. Trykkefriheten og ytringsfriheten er noe vi tar for gitt i det moderne Norge. Det er uansett ikke lenge siden Norge og dets folk måtte leve med sensur. Altså dersom man ønsket å publisere noe, måtte dette aller først sendes inn, for eksempel til universitetet i København for at noen skulle se over og godkjenne det, eller eventuelt ikke godkjenne det. I lang tid måtte det helt til Danmark før det kunne komme på trykk, ettersom Norge på denne tiden var under eneveldet i Danmark, og unionens hovedsete var i København. Ikke før i 1740 kunne Trondheim, som første by i Norge, drive lokal sensur.¹ I 1814 skjer det uansett noe stort for Norge. Landet får en egen grunnlov og med den en egen paragraf om trykkefrihet, paragraf 100.

Formålet med denne oppgaven er å se på meningsutvekslingen om trykkefrihet og om vi kan finne spor av denne i noen utvalgte grunnlovskast. Her vil jeg hovedsakelig se på to tekster av to skribenter som har deltatt i den offentlige meningsutvekslingen om temaet trykkefrihet. Den første er av M. G. Birckner og utgitt i 1797. Birckner var særlig liberal og ønsket en nærmest uinnskrenket trykkefrihet. Dette synet argumenterer han for i boka, samtidig som han trekker frem to former for misbruk av friheten. Den andre er av J. F. W. Schlegel og også utgitt i 1799. Denne fungerer som et motsvar til Birckner. Schlegel talte for en noe mer innskrenket frihet og var særlig opptatt av å skille mellom «Trykkefrihet» og «Trykkefrækhet». Som jeg vil vise, er forfatterne både enig og uenig med hverandre. Men dette skillet har påvirket ulike grunnlovsforslag. Oppgaven vil dermed også slutte i 1814 og det er ikke min hensikt å se hvordan denne rettstilstanden rund trykkefrihet ble fulgt og tolket i ettertiden.

Problemstillingen for denne oppgaven vil være som følger: M. G. Birckner og J. F. W. Schlegel deltok i en offentlig meningsutveksling om trykkefrihet og sensur i årene før 1800. Hvilke syn på trykkefriheten fremmet de to skribentene? Noen år senere skal det utformes en ny grunnlov i Norge. På forhånd av Riksforsamlingen på Eidsvoll i 1814 ble det skrevet en rekke grunnlovskast. Finnes det spor av inspirasjon i disse utkastene etter debatten fra tidligere år? Hvilke syn på trykkefriheten fremmet de ulike aktørene?

Dette er en relevant problemstilling, selv i disse dager. For den friheten jeg nevnte i første avsnitt er ikke noe vi kan ta for gitt. For eksempel har land som USA i den siste tiden bestemt

¹ Tuseth & Borvik 2021: 1055

seg for å bannlyse en rekke bøker. I Norge og Europa ble det stor debatt rundt de nye versjonene av Roald Dahl sine bøker, som var gjennomgått grundige endringer. Saker som dette kan likne på spørsmål man diskuterte rundt sensur for litt over 200 år siden. Derfor kan det være nyttig å se tilbake på denne debatten rundt trykkefrihet og hvilke argumenter som ligger til grunn for ulike synspunkt.

1.2 Oppgavens oppbygging

Denne oppgaven er bygget opp av en innledende del, som danner bakgrunnen for analysen, og deretter en analyse. Først og fremst vil jeg begrunne valget av kilder som jeg vil bruke i analysen. Deretter vil jeg ta for meg metoden jeg har brukt for å løse oppgaven, noe som henger sammen med kildeutvalget. Dette vil være en diskursanalyse. Jeg vil så rettet blikket på temaets historiografi. Her vil jeg trekke frem noen relevante historikere fra de siste 200 årene og se på hva som har viet dem interesse. Den neste delen vil handle om den historiske konteksten for oppgaven. Her vil jeg se nærmere på situasjonen i Danmark-Norge. Hoveddelen i oppgaven vil være en analyse. Her vil jeg først gjøre rede for og analysere tekstene til Birckner og Schlegel. Deretter vil jeg ta for meg noen utvalgte grunnlovskast og undersøke om det finnes spor av tidligere meningsutveksling og eventuelt hvilke andre meninger som kommer frem.

Kildeutvalg, Metode og Historiografi

2.1 Kildeutvalg

Hvorfor har jeg valgt akkurat de kildene jeg har valgt for denne analysen? Når jeg har lest litteratur i forberedelse til å besvare denne oppgaven, har navnene Birckner og Schlegel dukket opp i hovedsakelig alle verkene. Blant annet har Åsmund Forfang (2021) i sin bok *Trykkefridommens første tiår* viet en del til det han kaller «Birckner vs. Schlegel».² Bård Sverre Tuseth og Bjørnar Borvik i boka *Grunnloven* (2021) trekker også frem Birckner og hans kritiker Schlegel under delkapittelet «Forutsetninger for §100 i 1814».³ Tuseth og Borvik hevder også hvordan det er «spor av Birckners tanker i flere av grunnlovsforslagene som ble lagt frem på Riksforsamlingen på Eidsvoll.»⁴ Her blir det nevnt noen konkrete utkast og det er disse oppgaven vil ta tak i. Dette vil være utkast av Peter Elieson, Anders Lysgaard, Lauritz

² Forfang 2021: 56-60

³ Tuseth og Borvik 2021: 1055-1058

⁴ Ibid: 1056

Weidemann Vincents Sebbelow. I tillegg har jeg ikke klart å finne noe belegg for at det var noe særlig debatt rundt trykkefrihet under selve Eidsvollsamlingen i 1814. Tuseh og Borvik viser hvordan grunnsetningen «Trykkefriheden bør finde Sted» ble vedtatt uten debatt.⁵ Derfor vil det kunne være nyttig å se til årene før 1814 og den meningsutvekslingen som var da.

2.2 Metode

Denne oppgaven tar for seg begrepet *trykkefrihet* og på hvilke måter ulike aktører har gjort seg meninger om det. Ut ifra problemstillingen har jeg derfor valgt å bruke en diskursanalytisk metode. Ryymän (2018) forklarer at en «diskurs» kan forstås som «et mønster eller sett av regler som binder sammen et avgrenset antall representasjoner på bestemte måter»⁶ Videre utdyper Ryymän begrepet: «Et sentralt poeng i mange diskursanalytiske undersøkelser er at diskurser muliggjør bestemte måter å vite på. Eller sagt på en annen måte de gjør kunnskap om bestemte ting mulig.»⁷ I denne oppgaven er altså denne bestemte tingen *trykkefriheten*. Metoden er altså valgt ettersom jeg vil se på et spesifikt begrep. Måten jeg har gått frem på er å nærlese en rekke tekster, både kilder og litteratur, for å danne et bilde av hvilke representasjoner som finnes om begrepet trykkefrihet. Videre har jeg også lest etter det Ryymän omtaler som «subjektposisjonene som skapes i tekstene»⁸ Dette handler om å se hvilke «subjekter» som personifiserer egenskaper til diskursens objekt, som her vil være *trykkefrihet*. Det betyr at jeg har sett etter hva de ulike aktørene og historikerne har tilegnet begrepet. For eksempel hvordan de definerer begrepet eller hvilke argumenter de vektlegger i diskusjonen om begrepet.

2.2 Historiografi

I følge Øystein Rian har norske historikere hatt lite interesse for sensuren før 1814.⁹ Sensuren er som vi skal se tett knyttet til trykkefriheten, ettersom det er dette som oftest setter grenser for den. Åsmund Forfang forklarer også hvordan trykkefrihetens historie har fanget lite oppmerksomhet i Norge, i motsetning til Danmark, hvor denne historie har fått en omfattende litteratur.¹⁰ Jeg vil uansett trekke frem noen navn og tekster som har gjort seg gjeldene gjennom årene. Her vil jeg ta utgangspunkt i Rians bok *Sensuren i Danmark-Norge Vilråene for*

⁵ Tuseh og Borvik (2021): 1061

⁶ Melve & Ryymän 2018: 62

⁷ Ibid: 63

⁸ Ibid: 64

⁹ Rian 2014: 22

¹⁰ Forfang 2021: 12

offentlige ytringer 1536-1814 (2014). Boka går omfattende inn på hvordan offentlige ytringer ble overvåket og regulert. I tillegg utdyper han godt om tidligere historikere og hvordan de har studert tema gjennom tiden.¹¹

Øystein Rian tildeler den danske historikeren Edvard Holm (1833-1915) plassen som den mest sentrale historikeren i Danmark og Norge når det gjelder myndighetenes forhold til offentlige ytringer fra 1537-1814.¹² Han tok for seg spørsmålet rundt ytring i fire studier, og særlig de tre siste er relevant med tanke på denne oppgaven. Den første jeg vil trekke frem er fra 1883: *Indbydelsesskrift til Københavns universitets Fest i Anledning av Hans Majestæt Kongens Fødselsdag den 8de April 1883: Om det Syn på Kongemagt, Folk, og borgerlig Frihed, der udviklede sig i den dansk-norske Stat i midten av af 18de Aarhundrede (146-1770)*, den andre fra 1885 har tittelen *Nogle Hovedtræk af Trykkefrihedstidens Historie 1770-1773* og den tredje fra 1888: *Indbydelsesskrift til Kjøbenhavns Universitets Fest i Anledning af Hans Majestæt Kong Christian IX's Regeringsjubilæum den 15. November 1888: Den offentlige mening om Statsmagten i den dansk-norske Stat Slutningen af det 18de Aarhundrede (1784-1799)*. Et hovedpoeng fra studiene er hvordan Holm mener det konstitusjonelle kongedømmet i Danmark (fra 1848) var godt forberedt når det gjelder saken rundt ytringsfrihet. Dessuten viser han hvordan nesten alle skribenter var tilhengere av ytringsfriheten.¹³

Etter Holm fulgte også en rekke andre historikere, men da hovedsakelig danske. Hennig Matzen, jusprofessor ved Københavns universitet viser i et verk fra 1879, *Kjøbenhavns Universitets Historie 1479-1879*, hvor sentral sensuren var i universitets arbeidsoppgaver fra 1537 frem til 1700-tallet.¹⁴ Harald Jørgensen publiserte i 1944 sin avhandling *Trykkefrihedsspørgsmaalet i Danmark 1799-1848. Et bidrag til en karakteristika af den danske enevælde i Frederik VI's og Christian VIII's tid*, og her går han inn på det som kalles Trykkefrihetsforordningen av 1799¹⁵, noe som flere historikere har tatt for seg, for eksempel Svend Bruhn, som har påvist flere ganger hvordan sensuren var mer alvorlig enn det tidligere historikere har hevdet.¹⁶ Et av de nyeste verkene om temaet, er *Grov Konfækt* (2020) av Henrik Horstbøll, Ulrik Langen og Frederik Stjernfelt. Denne omhandler en avgjørende tid i trykkefrihetens historie i Danmark-Norge, da J. F. Streunsee tok over makten og avskaffet

¹¹ Rian 2014: 21-64

¹² Ibid: 32

¹³ Ibid: 39

¹⁴ Matzen 1879

¹⁵ Jørgensen 1944

¹⁶ Rian 2014: 50

sensuren.¹⁷ Selv om dette bare varte i en svært kort tid bidro dette til et nytt syn på hva som kunne oppnås uten sensurens grenser.

Videre har det kommet noe forskning fra Norges side. Dette er uansett ikke før i nyere tid. Rian trekker frem hvordan før dreide norske historikere seg mot bondeopposisjon i stedet for direkte sensur og trykkefrihet, blant annet fordi Norge hadde minimal trykkerinæring.¹⁸ Tendensen i nyere tid handler derfor om en økt interesse for sensur og trykk i Norge, både før og etter 1814, men særlig etter 1814 for Norges del. Noe av denne nyeste litteraturen vil jeg også ta i bruk i denne oppgaven. Blant annet har Åsmund Forfang utgitt boka *Trykkefridommens første tiår § 100 i Grunnlova 1814–1842* (2021). Boka følger hovedsakelig rettsoppfatninger og praksis i de første tiårene etter 1814. Den er relevant for denne oppgaven ettersom den også trekker frem premissene for paragraf 100 og debatten i årene før.¹⁹ Et annet verk jeg vil ta i bruk mye er *Grunnloven Historisk kommentarutgave 1814-2020* (2021) redigert av Ole Mestad og Dag Michaelsen. Det svært omfattende verket tar for seg i detalj alle paragrafene i grunnloven fra 1814, og Bård Sverre Tuseth og Bjørnar Borvik tar for seg §100.²⁰ Det er uansett ikke slik at alle verk kun handler om grunnloven. Den vitenskapelige antologien *Frie ord i Norden? Offentlighet, ytringsfrihet og medborgerskap 1814-1914* redigert av Ruth Hemstad og Dag Michaelsen fra 2019, drøfter hva som lå til grunn for fremveksten av ytringsfrihet og offentlighet på 1800-tallet i de nordiske landene. De ulike forskerne kommer også med ulike analyser knyttet til opptøyer, sensur og trykkefrihet.²¹ Til slutt vil jeg trekke frem Kristian Nymarks ph.d. avhandling *Kampen om trykkefrihet. Karl Johan og den norske presse 1814-1844* fra 2020. Avhandlingen retter særlig fokus mot den politikken kongen og regjeringen førte rundt trykkefrihet. Avhandlingen viser blant annet hvordan kongen selv kunne møte motstand fra regjeringen i hans lite begeistrede syn på Trykkefriheten.²²

Historisk Kontekst

I neste del vil jeg gi en historisk kontekst, som vil være relevant for analysen. Her vil jeg først trekke frem hvordan sensur preget Danmark-Norge i lang tid, og på hvilken måte. Deretter vil jeg kaste et blikk på året 1814 og hva som ledet frem til grunnloven i Norge. Her vil jeg fokusere

¹⁷ Horstbøll et al. 2020

¹⁸ Rian 2014: 39

¹⁹ Forfang 2021

²⁰ Mestad & Michaelsen 2021

²¹ Hemstad & Michaelsen 2019

²² Nymark 2020

særlig på begivenhetene på Eidsvoll da representanter fra rundt om i Norge samlet seg for å skrive en grunnlov. Til slutt vil jeg redegjøre for paragraf 100 i Grunnloven. Denne er ikke hovedfokuset for oppgaven, men kan likevel være nyttig med tanke på at analysen tar for seg det som til slutt ledet frem til denne paragrafen.

3.1 Danmark-Norge – Sensur og muligheter

De siste tiårene frem mot 1814 er preget av varierende grad av sensur og trykkefrihet. Når det kommer til trykkevirksomhet, fikk Norge dette først i Christiania i 1643, og senere i Bergen, Trondheim og Kristiansand.²³ Uansett, måtte skriftene som oftest til Danmark for sensur. I 1740 fikk likevel Trondheim mulighet for egen sensur.²⁴ Hvilken rolle spilte trykkevirksomhet og sensuren for folk i Danmark-Norge? For det første var det et tydelig skille mellom folk og kongen og hans nærmeste. I følge Øystein Rian var begrepet «frihet» før 1814 synonymt med et privilegium. Kongen selv hadde denne retten og absolutt frihet til å ytre seg. Denne retten ble også ansett som et regale, og han gav retten til folket på visse vilkår. De som stod kongen nærmest, stod friere her.²⁵ Dessuten viser Rian til hvordan bruken av ordmakt var et av øvrigheten sine viktigste virkemidler til maktutøving på tiden.²⁶ I denne sammenheng er sensuren svært relevant. For det var ikke slik at en kunne ytre seg om hva som helst. I 1701, etter allerede mange år med sensur, gjør Kong Fredrik 4. det ytterligere vanskelig å få sitt ord på trykk. Han oppnevner to kommisærer som har som eneste oppgave å sensurere i avisene. Hva var det kongen fryktet her? Svaret kan vi se i hva som særlig skulle sensureres: Noe som kunne være skadelig for kongen, hans ministere eller andre høytstående.²⁷ Dersom den vanlige bonden var uenig med konge eller stat, noe han ofte kunne være, for eksempel om skatt, kunne det altså straffe seg å stå imot skriftlig.

Det kommer uansett et vendepunkt i 1770 da Johann Friedrich Struensee kom til makten i Danmark. Og etter 234 år med sensur ble sensuren opphevet i hele det danske riket fra 1770-1772.²⁸ Det kom raskt et stort antall skrifter med kritikk mot makthaverne og problemene fulgte deretter.²⁹ Derfor måtte han raskt rette på dette og sensuren gjaldt fremdeles for det som gjaldt

²³ Tuseh & Borvik 2021: 1055

²⁴ Ibid: 1055

²⁵ Rian 2014: 22-24

²⁶ Ibid: 22

²⁷ Ibid: 172

²⁸ Ibid: 179-180

²⁹ Horstbøll et al. 2020 (Bind 2): 131-144

injurier, hån og oppfordring til opprør.³⁰ Fra 1772 fulgte en streng periode og forfatter og utgiver kunne straffes, uten noen ankemuligheter, dette førte til en kraftig reduksjon av politiske tekster.³¹ Reskriptet, altså en befaling fra myndighetene, fra 3 desember 1790 førte igjen til en mer liberal periode, nå var behandlingen mer forutsigbar, men ulovlige ytringer ble fremdeles slått hardt ned på.³² I 1799 kom en ny trykkefrihetsforordning som blant annet sa at oppfordring til opprør kunne medføre dødsstraff.³³ Frem mot 1814 var det også en del innstramminger og myndighetene ønsket ingenting som kunne svekke dem i forhold til fiendtlige land. Dagspressen ble etter hvert underlagt forhåndssensur, altså alt måtte innom godkjenning før det kunne publiseres.³⁴ I 1814, som jeg skal analysere nærmere senere, kom en rekke ulike stemmer og meninger på banen når det gjaldt trykkefrihet. Det endte til slutt opp med en paragraf som ga både frihet og innstramminger.

3.2 1814

Hva var forutsetningene for at det i det hele tatt ble en grunnlov i Norge i 1814? Som nevnt var Norge under Danmark frem til 1814. Hva var det som endret seg dette året og hvordan? Her vil jeg ikke gå i detalj, men velger å begynne dette hendelsesforløpet med den franske revolusjon som begynte i 1789. Dette ledet etter hvert til at Napoleon Bonaparte tok over makten, og i et ønske om å spre Frankrike utover Europa begynte også Napoleonskrigene fra 1790-årene.³⁵ Etter hvert blir de nordiske landene dratt mer og mer med inn i krigen. Sverige gjør senere en avtale med Russland om å hjelpe dem med å slå tilbake Frankrike, dersom de får Norge som belønning.³⁶ Da krigen endelig er over og partene samles i Kiel for forhandlinger kommer det klart frem at Norge skal avskaffes fra Danmark til Sverige.³⁷ Slik ender altså Norge opp under den svenske tronen og de deler monarken frem til 1905. Uansett, klarer også Norge å samle en rekke menn på Eidsvoll i 1814. I krigsårene har det nemlig skjedd en del i Danmark-Norge og Sverige, og i Norge har man begynt å se en mulighet for å bli en mer selvstendig nasjon. Den 10. april samlet det seg dermed 112 nyvalgte representanter på Eidsvoll.³⁸ Av disse var 57 embetsmenn, 18 næringsdrivende og 37 bønder. I tillegg var den geografiske fordelingen som

³⁰ Tuseh & Borvik 2021: 1056

³¹ Ibid: 1056

³² Ibid: 1056

³³ Ibid: 1057

³⁴ Ibid: 1057-1058

³⁵ Dyrvik 2005, 15

³⁶ Ibid: 23-25

³⁷ Ibid: 27

³⁸ Ibid: 70

følger: 25 fra byene, 54 bygdene og 33 fra hær og flåte.³⁹ Raskt trer det også frem tre ulike partier eller grupperinger. Den første var de som ønsket selvstendighet, den andre var de som kunne godta en union med Sverige dersom noen bestemte vilkår kom på plass. Den siste «grupperingen» var de som ikke hadde bestemt seg.⁴⁰ Etter hvert legger også konstitusjonskomiteen frem 11 grunnsetninger. Tanken var å få tilslutning rundt disse først, før selve grunnlovskastene skulle skrives. Her finner vi blant annet grunnsetning 7. som lyder: «Trykk-Frihed bør finde sted.»⁴¹ Etter at grunnsetningene var vedtatte kunne komiteen starte arbeidet med å skrive en grunnlov.⁴² Til hjelpemiddel hadde komiteen andre grunnlover som hadde kommet frem i Europa fra mot slutten av 1700-tallet og i tillegg ulike utkast. Det viktigste av dem var skrevet av Christian Magnus Falsen og Johan Gunder Adler.⁴³ Utkastet var allerede offentlig kjent og til og med godkjent av regenten Kristian Fredrik. Dessuten var den svært detaljert og stor. Derfor ble den brukt som god referanse gjennom utskrivningen. Utkastet var ferdig allerede 1. mai og fra 4.-11. mai ble det drøftet i plenum og noe redusert fra 115 til 110 paragrafer. Den 17. mai ble den endelig vedtatt.⁴⁴

3.3 Paragraf 100

Slik lyder paragraf 100 i det endelige utkastet av Grunnloven fra 1814, dette er paragrafen som omhandler trykkefrihet i Norge:

Trykkefrihed bør finde Sted. Ingen kan straffes for noget Skrift af hvad Indhold det end maatte være, som han har ladet trykke eller udgive, med mindre han forsætlig og aabenbare har enten selv viist, eller tilskyndet Andre til, Ulydighed mod Lovene, Ringeagt mod Religionen, Sædelighed eller de constitutionelle Magter, Modstand mod dissers Befalinger, eller fremført falske og ærekrænkende Beskyldninger mod Nogen. Frimodige Ytringer, om Statsstyrelsen og hvilkensomhelst anden Gjenstand, ere Enhver tilladte.⁴⁵

Hva er det som faktisk står i paragrafen? Først og fremst står det klart og tydelig hvordan trykkefrihet «bør finde sted». Som et tillegg til det, nevnes det også hvordan ingen skal straffes for noe slags skrift. Uansett, noe motsigende er siste del av paragrafen som forteller hvordan en ikke kan skrive noe som i seg selv er (eller oppfordrer andre til) ulydighet mot lovene, forakt mot religionen, sedelighet eller de konstitusjonelle makter. En skal heller ikke vise motstand

³⁹ Dyrvik 2005: 70

⁴⁰ Ibid: 73-75

⁴¹ Ibid: 83

⁴² Ibid: 84

⁴³ Ibid: 84-85

⁴⁴ Ibid: 85

⁴⁵ Kongeriket Noregs Grunnlov, 1814, §100

mot slike befalinger eller komme med falske eller ærekrenkende beskyldninger mot noen. Likevel, er andre ytringer, også om styret tillatt. I denne oppgaven skal jeg ikke tolke denne paragrafen, og heller ikke se nærmere på dens plass i det norske stat og samfunn etter 1814. I stedet vil jeg se nærmere på forløpet til paragraf 100. Det er dette som er den endelige paragrafen, men spørsmålet jeg vil stille handler altså om hvilke meninger ulike aktører hadde før dette.

Analyse

Kildemateriale

I denne oppgaven vil jeg ta utgangspunkt i to ulike kilder. I dette avsnittet vil jeg gi en kort introduksjon til disse kildene og forfatterne bak dem. Den første kilden jeg vil se på her er *Om Trykkefriheden og dens Love* av Michael Gottlieb Birckner, utgitt 1797. Birckner var en dansk prest, forfatter og trykkefrihetsforkjemper.⁴⁶ Teksten hans om trykkefrihet bærer altså preg av dette synet og hovedargumentet bygger på at trykkefrihet burde innføres, uten innskrenkninger, i Danmark. Han mente at lovgivingen på tiden var svært uklar og burde tydeliggjøres. Et slikt syn vakte reaksjoner, slik som han selv skriver var han en av de første som fremmet et slikt synspunkt.⁴⁷ Historiker Mona Ringvej mener boka, som ble både berømt og populær, gjorde Birckner til en talsmann for trykkefriheten.⁴⁸ Den neste teksten jeg vil se på etter denne er en reaksjon på synspunktet Birckner fremmer. Dette er en artikkel kalt «Erindringer imod Hr. Pastor Birckners Skrivt: om Trykkefriheden og dens Love : tilligemed et Forsøg paa at bestemme Grændseskiellet imellem Trykkefrihed og Trykkefrækthed» av Johan Frederik Wilhelm Schlegel utgitt i 1797. Denne fungerte i alle hovedsak som en motskrift mot Birckner og hovedkritikken her handler om hvordan Birckner begrunner behovet for trykkefrihet. I stedet for et nytteperspektiv burde en heller benytte fornuften, mente Schlegel. Schlegel var selv en dansk jurist.⁴⁹ I tillegg er Schlegel ikke like liberal som Birckner og er stort sett fornøyd med samtidens situasjon.

⁴⁶ Kjærgaard 2011

⁴⁷ Birckner, 1779 forord (ingen sidetall)

⁴⁸ Forfang 2021: 56

⁴⁹ Tamm 2015

Om Trykkefriheten og dens Love (1797) av M. G. Birckner

4.1 Syn på Trykkefrihet

Jeg vil først se på M. G. Birckners bok om trykkefrihet. Boka er på 248 sider og var ifølge Åsmund Forfang både berømt og populær i samtiden.⁵⁰ Boka gir et godt innblikk i både trykkefrihetssituasjonen i Danmark og samtidig viser Birckners egne tanker og argumenter rundt temaet. Boka ble ikke bare solgt i Danmark, men ble godt tatt imot av nordmennene også. Vi kan tydelig se hvor godt leserne tok han imot ved å se på meldingene aviser trykte etter hans død i 1798. Her blir han omtalt som «denne Sandhedens – Oplysningens – Fornuftens – Energiens – Beskedenhedens – og Nationens Herold,»⁵¹

Først og fremst vil jeg se nærmere på hva Birckner faktisk mener om Trykkefriheten. På hvilke måter er han for eller imot denne friheten og hvilke begrunnelser gir han for dette synspunktet? Birckner er klar og tydelig for trykkefriheten. Han skiller uansett, i boka, mellom ulike grader for trykkefrihet:

Trykkefriheten kan enten være gandske uindskrænket, saa at man uden Frygt for tiltale fra Regieringens Side og borgerlige Straffe, ubehindret, kan lade trykke alt hvad man lyster, eller den kan være indskrænket; der kan vel være bestemt visse Grændser for den, visse Materier undtagne, som man ei tør skrive om; men man kan dog siges at have en, skionde indskrænket, dog i henseende til andre Stater, hvor man ikke har den, relativ Trykkefrihet, naar det er tilladt skriftlig at prøve, om just ikke alle, dog de fleste af Lovene, Regjeringens handlemaade, Religionens Artikler og andre, for det borgerlige Samqvem vigtige, Materier⁵²

Først nevner Birckner det han kaller for en «uindskrænket» trykkefrihet. Dette er altså en form for trykkefrihet som ikke lar seg stoppe av noen form for straff. Her kan man altså uhindret skrive og trykke det man ønsker uten frykt for konsekvenser fra myndighetenes side. Deretter nevner Birckner en trykkefrihet som er «indskrænket», altså en form med visse grenser, men fremdeles ganske fritt i forhold til land der de ikke har trykkefrihet i det hele tatt. Den siste han trekker frem er en «relativ» trykkefrihet. Denne handler om å kunne skrive om noe, men kanskje ikke alt av det som måtte gjelde lover, regjering, religion osv. Hva forskjellen mellom en «indskrænket» og «relativ» trykkefrihet er, kan dog virke noe uklar. Til slutt skriver han for øvrig hvordan: «hverken den ene eller den anden, paastaaer jeg, besidde vi her i Dannemark.»⁵³

⁵⁰ Forfang 2021: 56

⁵¹ Ibid: 59

⁵² Birckner 1797: 8

⁵³ Ibid: 8

Et viktig poeng med tanke på Birckners ideale trykkefrihet, er altså at han er en tilhenger av en svært åpen og fri form av begrepet. Dette kommer frem i de første 50 sidene av boka. Uansett, i den siste delen av boka, de resterende 200 sidene, diskuterer Birckner spørsmål om for eksempel det burde være lov å trykke hva man vil om religionen. Her argumenterer Birckner blant annet for hvordan skrifter som oppfordrer til opprør er å regne som farlige. Ved slike tekster er det derfor greit med en innskrenkning. Dette argumentet vil jeg komme tilbake til senere i analysen.

Hva er det med trykkefriheten som Birckner mener er så viktig for Danmark? Når han omtaler Reskriptet av 14 september 1770, som jeg vil komme tilbake til i neste del, forklarer han hvordan enhver forfatter måtte underkaste sitt manuskript til sensuren. Dette likte han dårlig og forteller:

Billig burde man den gang have betænkt, paa hvor lavt et Trin af Culturen, Nationen den gang stod; betænkt, at det just var Trykkefriheden, og den ved samme frembragte Tankernes frie Circulation, der skulde bringe den høiere; betænkt, at Mennesket altid, før det lærer den rette Brug af Friheden og sine egne Kræfter, nødvendig ført maae gjøre endeel mislykkede Forsøg⁵⁴

Birckner mener altså at trykkefriheten er svært relevant for kulturen. Han påstår at når folk ikke kan komme med sin egen mening og trykke fritt vil dette føre til at kulturen taper. Det er trykkefriheten og den sirkulasjonen av frie tanker som denne medfører som ville bringe kulturen til et høyere nivå.

Birckner kommer etter hvert inn på tre hovedfordeler med trykkefrihet. Alle tre anser han som for folkets beste. Den første av de tre handler om hvordan folket må føle seg beskyttet mot «Magthaverens Fornærmelser». Den andre handler om hvordan folket uten tvil vil behandles, ikke som slaver, men som frie fornuftige statsborgere. Den tredje sier at «Almeenaanden, som det kraftigste Middel til at fremme og sikkre Statens Vedligeholdelse, som alle maae ønske, ogsaa maae udbredes.»⁵⁵ Altså er det folkets meninger som staten må ta til seg.

[4.2 Syn på reskriptene 1770-1797](#)

Birckner bruker mye tid på å kommentere de ulike reskriptene i tiårene før 1797. Dette gir uttrykk for hans syn på hvordan trykkefriheten burde fungere og hvordan den ikke burde fungere. Birckner kommer i denne forbindelse selv med et ønske: «Skulde jeg gjøre et Ønske,

⁵⁴ Birckner 1797: 9-10

⁵⁵ Ibid: 67

saa skulde det være dette, at Trykkefriheden maatte stadfæstes ved visse bestemte og uforanderlige Love.»,⁵⁶ og senere hvordan «jo lettere og forstaaeligere den er; jo mindre Konst der udfordres til dens Fortolkning, des bedre og fuldkommere er den».⁵⁷

Det første reskriptet Birckner trekker frem er «Trykkefrihedens Reskript af 14 September 1770», men her ser han til hvordan det var før dette reskriptet. Han forklarer at før måtte alle forfattere underkaste seg «Censurens despotiske Domstoel, hvorfra ingen Appel fandt Sted»⁵⁸ Så hva fulgte altså etter dette reskriptet? Det er på denne tiden at Struensee, som nevnt over, kommer til makten, og altså følger en tid med større frihet.⁵⁹ Nå ble sensuren altså opphevet og folk begynte å skrive. Denne friheten varte uansett ikke lenge og Birckner begrunner dette med at myndighetene hadde en «Frygt for Nationens Stemming».⁶⁰ Tuseth og Borvik (2021) kommer også frem til en lignende konklusjon. Ettersom sensuren nå plutselig ble opphevet, tolket folk det slik at de kunne skrive hva de ville. Dermed fulgte en stor oppgang i politiske og kritiske tekster.⁶¹ Dette ble raskt et problem, og viser også hvilken makt forhåndssensuren tidligere hadde. Så raskt folk hadde mulighet, begynte tekstene å strømme ut og samtidig også skade det politiske toppsjiktet. Den 7. oktober 1771 kommer det derfor et nytt reskript. Dette viser hvordan det fremdeles fantes grenser for det trykte ordet. Bare noen måneder senere mister Struensee makten og blir til slutt henrettet.

I 1773 kommer så et nytt reskript, «Reskriptet af 20 October 1773».⁶² Dette reskriptet ga politiet stor makt til å gripe inn mot tekster som kunne true regjeringen. Dersom de mente tekstene kunne leses som politisk og moralsk farlige eller opprørske kunne både forfatter og utgiver risikere straff med bøter fra 50 til 200 riksdaler.⁶³ Birckner uttaler det slik at reskriptet: «erklærede endelig alt det, som i Ugebladene indførs om Staten, Regjeringen, almindelige Foranstaltninger, som indeholder noget fornærmeligt eller uanstændigt, for Contrabande».⁶⁴

Noe senere kommer Birckner inn på Reskriptet fra 4. oktober 1790. Han beskriver hvordan denne «igjentager endelig og skiærper det alvorligste, Reskriptet af 7 octbr. 1771, ved dette Reskriptet er der altssa ikke forundt Skribenterne et eneste Gran af Frihed, som ikke i dette

⁵⁶ Birckner 1797: 12

⁵⁷ Ibid 13

⁵⁸ Ibid: 9

⁵⁹ Tuseth & Borvik 2021: 1056

⁶⁰ Birckner 1797: 10

⁶¹ Tuseth & Borvik 2021: 1056

⁶² Birckner, 1797: 10

⁶³ Tuseth & Borvik 2021: 1056

⁶⁴ Birckner 1797: 10

foregaaende Reksripte alt var dem givet».⁶⁵ Her kommer vi inn på en av Birckners hovedinnvending: hva er bruk og hva er misbruk av trykkefriheten? Dette mener han kommer alt for uklart frem i reskriptene. Blant annet fra det nevnte reskriptet fra 7. oktober 1771 hvor paskviller, injurier og oprørske skrifter er forbudt, men nettopp hvilke skrifter som skal kategoriseres som dette ikke nevnes.⁶⁶ Han konkluderer derfor med følgende: «Uden al Tvivl er det Regieringens Hensigt, at der skal være en Slags Trykkefrihed; kun Skade at Udtrykkene, hvori denne Trykkefrihed gives, ere saa ubestemmte og vaklende, at det bliver høist vanskelig, om ikke umueligt, at udfinde den.»⁶⁷

Etter Birckners omtale og kritikk av reskriptene oppsummerer han dette i fire punkt for å tydeliggjøre. Det første punktet lyder som følger: «Først, at vore Love om Trykkefriheden ere høist ubestemte og modsigende, og derfor, hvad deres Form angaaer, høist trængende til Forbedring.»⁶⁸ Han forklarer så hvordan skillet mellom «Brug» og «Misbrug» av trykkefriheten er for uklar. Det mangler en tydelig grensesetting. Regjeringen åpner og inviterer til bruk av trykkefriheten, men ettersom den i virkeligheten er så innskrenket er det ingen frihet til overs. Det andre punktet i oppsummeringen handler om den nye loven som burde tre i kraft. Denne mener Birckner må være «fuldkommen, bestemt og tydelig».⁶⁹ Det tredje punktet handler om hvordan det burde stilles strenge krav til dommere, og at disse ikke må få gå over loven på noen slags måte. Det siste punktet sier at «den givne Lov skarpt bør overholdes; at den fuldbyrdende Magt bør have det strængeste Opsyn over enhver Overtrædelse, og uundgaaelig i ethvert Tilfælde, (ikke som hidtil nu og da,) stræbe at sætte den i sin fulde, for Lovgivningens Anseelse og Regieringens Energie saa nødvendige, Kraft.»⁷⁰ Birckner ønsker altså at myndighetene retter blikket mot trykkefriheten for alvor. Han krever et bestemt regelverk og i tillegg at myndighetene er aktive i håndhevelsen slik at dette foregår på redelig vis.

4.3 Birckner om innskrenkning av trykkefriheten

Birckner er svært liberal når det kommer til trykkefrihet, for eksempel mener han man fritt burde kunne tale om religion selv om han selv var prest. Det er likevel ikke slik at han åpner for alt. Et av hovedpoengene til Birckner er hvordan lovverket rundt trykkefrihet krever en mer

⁶⁵ Birckner 1797: 22

⁶⁶ Ibid: 27

⁶⁷ Ibid: 28-29

⁶⁸ Ibid: 42

⁶⁹ Ibid: 43

⁷⁰ Ibid: 43

bestemt og klar tilnærming. For eksempel kreves et tydelig skille mellom bruk og misbruk av trykkefriheten. Når det kommer til misbruk av trykkefriheten, er det i hovedsak to typer han fremhever.

Den første handler om oppfordring til opprør eller oppstand, og sette seg imot konstitusjonen:

Maae det være tilladt skriftlig at opfordre sine Medborgere til ved physisk Magt at kuldkaſte, eller forandre den engang indførte Constitution; eller at modsætte sig med Magt, den lovgivende, dømmende og fuldbyrdende magts Handlinger? Og dette Spørgsmaal troer jeg, bør uden Indskrænkning besvares med Nei.⁷¹

Birckner er også klar på at han ikke skiller mellom oppstand og opprør. Her svarer han til en annen skrift av en mann ved navn Stuve, som jeg ikke har klart å finne noe informasjon om. Uansett, er han sterkt imot mye av det Stuve skriver, blant annet at det er en forskjell mellom oppstand og opprør. Birckner mener på sin side at hva man kaller det er likegyldig. Voldsom motsettelse og ulydighet mot en rettmessig øvrighet, det er en forbrytelse verdig av straff.⁷²

Hvordan begrunner Birckner dette synet? Han er i hvert fall klar på at synet ikke betyr at han taler «Despotismens Sag». I stedet taler han heller for den «borgerlige Roeligheds og Lovenes Sag».⁷³ Han argumenterer imot opprør med å heller fremme trykkefriheten som legitimt og kraftig, folkelig middel.

Agter den høieste Regiering ikke Retfærdighed og den almindelige Villie, driver den sin Understrykkelse og Despotisme for vidt, nu saa vogte den sig for Frankerigs, vogde sig for saa mange andre Landes Exempel, som Historien frembyder os, hvor Folket egenmægtigt afskaftede de paalagte Lænker og eftertrykkelig giennemsatte sin Villie;⁷⁴

Dersom regjeringen oppfører seg på urettferdig vis og mot den allmenne vilje vil dette kunne føre til store revolusjoner, slik som Frankrike er et godt og nylig eksempel på i samtiden. Men dersom myndigheten lytter til folket og tar til seg den allmenne vilje vil også folket forstå at anarki, slik som i Frankrike, ikke er noe bedre:

men saalænge den ikke gir det, saalænge den bestræber sig for, at dens Love udtrykke Fornuft og den almindelige Villie, saalænge den ikke uden Nødvendighed paalægger Lænker, men snarere efter Muelighed afløser dem, saa længe kan den og være sikker; Den største Hob frygter alt for meget Anarchiets Ulykke, til at den skulde vove dette farlige Experiment, hvor kun lidet eller intet var at vinde; først da vover den det naar Fortvivlelsen, som fordem i Frankerig, driver den dertil, naar den seer, at denne Tilstand ved Anarchiet ikke kan blive end den alt var ved Despotismen.⁷⁵

⁷¹ Birckner 1797: 80

⁷² Ibid: 83

⁷³ Ibid: 95

⁷⁴ Ibid: 95

⁷⁵ Ibid: 95

Den andre innskrenkningen av trykkefriheten Birckner ønsker og argumenterer for handler om den private mannens rett til sitt private liv. Her skiller han tydelig mellom rollen en mann kan ha som embedsmann og som privatperson. I rollen som embedsmann må en kunne svare for sine handlinger ettersom dette kan påvirke den offentlige helheten. Her viser Birckner til et eksempel. Dersom en kjøpmann gjør seg skyldig i underslag, svikefulle kontraktslutninger eller svikefulle leveranser i statens tjeneste, så kan dette ha umiddelbar innflytelse på det «Hele», som Birckner omtaler det. Derfor må han også kunne påtales offentlig av enhver.⁷⁶

Det er uansett forskjell i en offentlig tjenestemanns handlinger og en privatmanns:

Ere endelig de Handlinger, man offentlig opholder sig over, ikke virkelig strafværdige Forbrydelser; er det virkelige, eller formeente Daarligheder, Underligheder og Latterligheder; er det Laster selv, hvorved man ikke umiddelbar skader det Offentlige Vel; eller private Forbindelser, huuslige Sager o. s. v., som ikke angaae Staten; saa er heller ingen berettiget til at blande sig i slige, ham aldeles uvedkommende Ting. Saalænge han ikke overtræder Statens Love, eller fornærmer andre, saa maae enhver have den højeste Frihed til at leve i sin private Cirkel, som han selv bedst vil og kan,⁷⁷

Altså dersom en person ikke gjør noe som bryter loven og dersom han ikke påvirker noen andre enn seg selv, må han fritt kunne leve det livet han ønsker å leve. Det en person gjør bak sine egne lukkede dører og i sin egen private sirkel har ikke det offentlige noe med å gjøre. Derfor mener Birckner at det her vil være et misbruk av trykkefriheten dersom man aktivt angriper en privat manns ære.

Birckner oppsummerer hovedpoengene sine mot slutten av boka:

At det uden nogen Indskrænkning maae være tilladt at skrive om Alt; om Constitutionen; den lovgivende, dømmende og utdøvende Magts Handlinger; om Religionen, om offentlige Embedsmænds og private Folks offentlige Handlinger, i hvad Form og paa hvad Maade man vil, saalænge man afholder sig fra, direkte at opfordre sine Medborgere til med fysisk Magt at kuldaste, eller forandre Constitutionen; at modsætte sig Regieringens og de offentlige Autoriteters Handlinger; og saa længe man ikke blander sig i nogen privat Mands private Handlinger, eller huuslige Liv.⁷⁸

Hans budskap er altså at landet må få en uinnskrenket trykkefrihet. Der hvor folk kan skrive om alt, inkludert konstitusjonen, den lovgivende, dømmende og utøvende makt, religion, om embedsmenns og private menns offentlige handlinger. Birckner setter uansett en grense ved skrifter som oppfordrer til oppstand på noe vis, eller som blander seg inn i en privat manns private handlinger.

⁷⁶ Birckner 1797: 184

⁷⁷ Ibid: 184-185

⁷⁸ Ibid: 208

«Erindringer imod Hr. Pastor Birckners Skrivt: om Trykkefriheden og dens Love : tilligemed et Forsøg paa at bestemme Grændseskiellet imellem Trykkefrihed og Trykkefrækthed» (1797) av Johan Frederik Wilhelm Schlegel

5.1 Syn på Trykkefriheten

I den neste delen av analysen vil jeg se nærmere på et motsvar til Birckners bok. Dette motsvaret er skrevet i en artikkel på hele 144 sider i tidsskriftet *Astræa*, og utgitt samme år som Birckner, i 1797, av J. F. W. Schlegel. Schlegel sin tekst fungerer på liknende vis som Birckner. Han deler sitt syn på trykkefriheten og dens rolle i samfunnet, samtidig som han begrunner og utdyper sine egne innvendinger. I tillegg kommer det også frem en del kritikk av Birckner. Schlegel er hovedsakelig uenig i hvor åpen Birckners posisjon er. For Schlegel vil det ikke være fornuftig med en så liberal trykkefrihet. Der hvor Birckner var en kritiker til rettstilstanden som regjerte var Schlegel heller en forsvarer av den.

J. F. W. Schlegel skriver på første av sitt svar til M. G. Birckner følgende: «Længe har jeg ikke læst et Skrift med en saa blandet Følelse, som vor Birckners om Trykkefriheden og dens Love»⁷⁹ Hva er det denne blandede følelsen kommer av? I debatten rundt trykkefrihet mot slutten av 1700-tallet fungerer Birckner og Schlegel som kjente talsmenn, men også motparter, både ifølge Øystein Rian⁸⁰ og Åsmund Forfang.⁸¹ Her vil jeg aller først ta for meg Schlegels syn på trykkefriheten, før jeg deretter ser nærmere på selve kritikken mot Birckner.

Et hovedpoeng hos Schlegel er at han skiller mellom det han kaller for «Trykkefrihed» og det han kaller for «Trykkefrækthed» og at her kreves det en juridisk grensesetting.⁸² Med disse begrepene har han hendelsene i Frankrike i bakhodet. For den franske revolusjon viste godt hvordan frihet kan misbrukes.

Erfaringen lærer, at Friheden i en rum Tid kan misbruges, og at det borgerlige Selskab i Steden for ved den at befæstes, kan rystes i dets Grundfotter, at, Istedenfor at Oplysning formedelst samme skulde utbredes, ikkun barbarie og Raadhed tage Overhanand, at Istedenfor at Dyd og Sædelighed skulde fremmes, Letsind, Løgn, Bagvaskelser og alle Fredforstyrrende Laster blive almindelige.⁸³

Schlegel frykter altså hvordan friheten kunne være et onde, og da særlig et onde mot staten og regenten. I følge Forfang var Schlegel en «eineveldets mann», og etter hans mening var ikke

⁷⁹ Schlegel 1797: 1

⁸⁰ Rian 2014: 182-183

⁸¹ Forfang 2021: 56-60

⁸² Schlegel 1797: 4

⁸³ Ibid: 6

trykkefriheten til for å kritisere regenten, men heller for å informere han.⁸⁴ Det var for øvrig ikke uvanlig for folk å henvise seg til kongen på denne måten. I følge Knut Dørum (2016) var dette en måte for særlig bønder å henvende seg på og rette klager på. Altså kongen ble sett på som en verner av lov og rett og dermed, hvis han ble opplyst om problemene som foregikk, ville han naturligvis rette opp i dem. Det var ikke i folkets intensjon å kritisere kongen og altså true den sosiale ordenen.⁸⁵

Vi kan se dette tydelig i hans syn på Frankrike som han trekker inn flere ganger. Blant annet hvordan selv en opplyst nasjon som Frankrike, kan gjøre betydelige «Uordener».⁸⁶ For eksempel viser han til hva som skjedde da kongen tilkalte til nasjonalforsamling:

Thi Kongen selv sammenkalde der den første National Forsamling, for herved at afhjælpe den store Uorden i Statens Finanser, og overdrog frivillig til den en Deel af den høieste Magt, han hidindtil havde været i Besiddelse af, og denne Forsamling nødte ham ba til ligeledes at afstaae den øvrige.⁸⁷

Her ser vi kanskje det Schlegel frykter aller mest. At staten skal gi for mye frihet til befolkningen og at det hele ender i kaos og anarki. Det er her vi kan se forskjellen mellom «Trykkefrihed» og «Trykkefrækhed». Han tar opp dette litt senere i teksten og omtaler de to for søstre. Han påstår her hvordan noen som får frihet ikke takler å være lydige, de vil heller herske over andre. Derfor ser de heller mot søsteren til friheten, nemlig frekkheten. Denne er derimot radikal forskjellig og omtales slik: «Frækheden, hvis Trone er omgivet af den lede egoisme, den kolde Grumhed, den ubundne Skoggerlatter, den vilde Herskesyge, den utømmede Stolthed, det tygge Barbarie og alle Anarkiets Furier.»⁸⁸

Schlegel virker ikke særlig begeistret for trykkefriheten, og er gjennomgående negativt til den. Likevel er ikke han heller mot trykkefriheten i seg selv. Det er potensialet til anarki og vold som han frykter. Fremdeles er han ofte tydelig på at dette er en svært viktig rettighet: «Den Ret at kunde meddele sine Tanker til andre ved Talen, ved Skrift, ved Pressen er een af Menneskes væsentligste Rettigheter.»⁸⁹ Hovedpoenget, som jeg vil gå nærmere inn på i neste del, er hvordan trykkefriheten er viktig, men samtidig kunne man ikke skrive om hva som helst.

⁸⁴ Forfang 2021: 57

⁸⁵ Dørum 2016: 50-62

⁸⁶ Schlegel 1797: 26

⁸⁷ Ibid: 26

⁸⁸ Ibid: 34

⁸⁹ Ibid: 5

5.2 Kritikk mot Birckner

Schlegel kommer inn på både likheter og motsetninger mellom han selv og Birckner, men dette er hovedsakelig et motsvar, så kritikken gjør seg størst gjeldene. Dette dreier seg hovedsakelig om hvordan Birckner er mer liberal enn Schlegel. Dessuten er Schlegel fornøyd med den situasjonen de har, slik som også Forfang hevder.⁹⁰ Birckner på den andre siden er imot denne situasjonen. Altså lovverket rundt sensur og så videre. Vi kan se dette tydelig allerede fra de første sidene:

jeg paastaer vi ere i Besiddelse af al den Trykkefrihed vi fornuftigviis kunne ønske, hvorimod han beskylder vore Trykkefriheds Love, og især den sidste af 1790, for at være aabenbar modsigende, og allene at indeholde Snarer for den uforsigtige Skribent, og at Regieringens Forhold ved at paatale disses formeentlige Misbrug er ikke mindre tvetydig.⁹¹

Schlegel har altså ikke noe imot enn viss innskrenkning av trykkefriheten. Slik som nevnt over, vil dette kunne forhindre at folk misbruker denne friheten. Han påstår også senere at en rettighet uten juridiske grenser er en uting og en åpenbar motsigelse.⁹²

Schlegel trekker frem hvordan Birckner kun vil gi to innskrenkninger for skrivefriheten. Den ene er med tanke på offentligheten, nemlig at en ikke direkte skal vekke opprør eller oppstand, og den andre med tanke på det private, at en ikke skal angripe en enkelt manns ære.⁹³ Dette kommenterer han slik:

I øvrigt vil han – jeg gyser ved at nedskrive det – at det skal være Skribenten tilladt, ei allene under hans Navn, men ogsaa under Anonymitetens eller Pseudonymitetens Skiul at forhaane Religionen, at træde Sædeligheden under Fødder, at opfordre Borgerne indirekte til Voldsomheder imod Regieringen og de konstituerende Autoriteter, at tillægge Embedsmanden alle muelige skjøndt ubeviislige Forbrydelser i henseende til hans Embeds-Førelse, uden at Skribenten paa nogen Maade skal kunne tiltales for Domstolene og uden at man tør anraabe Lovenes Beskyttelse imod ham.⁹⁴

Schlegel synes altså at det uhørt. Han får til og med gysninger av det. Kritikken retter seg her mot Birckners friheter. Blant annet trekker han frem muligheten til å forhåne religionen og indirekte oppfordre til voldsomheter mot regjeringen. Birckner ønsker bare å forhindre det som rent direkte oppfordrer til slike voldsomheter. Han omtaler også loven som «Beskyttelse». Dette er et viktig poeng. Det er ikke slik at Schlegel er imot folkets muligheter til frihet. I hvert fall kan en tolke teksten slik. Kritikken han retter mot Birckner, handler om hvordan loven for

⁹⁰ Forfang 2021: 57

⁹¹ Schlegel 1797: 4

⁹² Ibid: 33

⁹³ Ibid: 31-32

⁹⁴ Ibid: 31-32

Schlegel fungerer som en beskytter. Dersom man endrer eller fjerner dette vil man også merke konsekvensene. Det er derfor han trekker inn Frankrike så ofte, ettersom dette er både dagsaktuelt for samtiden og et sterkt eksempel på hvor «galt» det kan gå. Her ser selvfølgelig ikke Schlegel noe galt i kongens styremåte, eller han nevner det i hvert fall ikke. Han holder fast ved monarkiet og eneveldet som system.

Det er kanskje her vi finner det største skillet mellom de to mennene. Der Schlegel er en mann av eneveldet, er ikke Birckner av samme karakter. I følge Birckner måtte sannheten alltid frem. En kunne ikke simpelthen anta at statsstyreren hadde gode hensikter.

Og skulde man nu kunne have den Troe, at alle Statsstyrere, uden Undtagelse og til alle Tider, skulde være vise, standhaftige og gode? Skulde man kunne troe, at en vis Menneske-Slægt, en vis Familie, altid skulde frembringe fra Forstandens og Hjertets Side ypperlige Mennesker? Det kan man vist ikke, naar man raadspørger Naturen og Tingenes almindelige Gang.⁹⁵

Likevel var det ikke styreformen, altså eneveldet, som Birckner ønsket å endre. Det han ønsket var et bedre vern for borgerne mot mulig undertrykkelse fra regjeringen.

Regjeringen, har jeg sagt, skal stræbe at rette Constitutionens Feil, og med Sindighed skal den stræbe at rette dem, og det var uden Tvivl Meningen af det Udtryk i min forrige Afhandling, «Constitutonen skal holdes hellig». Ingen troe, at jeg her taler voldsomme Statsrevolutiones Sag. Ingenlunde.⁹⁶

Her er det uansett relevant å ha i bakhodet, Birckners muligheter for å være imot Eneveldet. Slike tanker var jo tross alt noe av det viktigste sensuren angrep. Dersom Birckner egentlig mente noe annet, at eneveldet skulle avvikles, kunne nok ikke dette komme klart og direkte frem, ettersom han ville bli straffet for det. Dette blir dog kun spekulasjon.

Grunnlovsforslagene 1814

I den siste delen av analysen vil jeg analysere fire grunnlovsutkast. Før det endelige utkastet til Norges grunnlov var ferdigstilt av grunnlovskomiteen, ble det skrevet en rekke grunnlovsutkast av forskjellige forfattere. Av disse har jeg valgt ut fire på bakgrunn av temaet trykkefrihet. Utkastene er skrevet av Peter Elieson, Weidemann, Lysgaard og Sebbelow. Grunnen til at akkurat disse utkastene er valgt, er på grunn av deres likheter med både Birckner og Schlegel. Etter å ha lest Tuseth og Borvik (2021) sitt kapittel om paragraf 100, kommer det der frem at

⁹⁵ Birckner 1797: 59

⁹⁶ Ibid: 73

akkurat disse forfatterne har latt seg inspirere.⁹⁷ Likevel, går de kun kort inn på hvilken måte, jeg vil derfor utdype dette. Her vil det være interessant å se hvordan meningsutvekslingen påvirket utkastene og samtidig hva som skiller de fra Birckner og Schlegel. Dette vil bidra til å gi et inntrykk av de ulike aktørene sine syn på tema trykkefrihet. For øvrig er grunnlovsutkastene til Weidemann og Lysgaard hentet fra *Riksforsamlingens forhandlinger. 1 : Protokoller med bilag og tillæg* (1916) og Elieson og Sebbelow hentet fra *Riksforsamlingens forhandlinger. 3 : Grundlovsutkast* (1916), begge av Jæger C. Tycho. Jeg vil også referere til disse bøkene i fotnotene.

6.1 Peter Elieson

Peter Elieson (1770-1833) fra Hafslund var en gårdbruker, postmester og stortingsmann.⁹⁸ Hos Elieson finner vi tydelig inspirasjon fra Birckner og Elieson nevner også Birckner ved navn som kilde. Han er uansett kun et veldig kort avsnitt om trykkefriheten. Det kan tolkes som at han mener en henvisning til Birckner og hans tekst som nok, noe som kan gi en ide av hvor populær og lest Birckners tekst er, slik som Forfang kommer inn på, som nevnt over. Det er i paragraf 4d av sitt grunnlovsutkast at Elieson kommer inn på trykkefriheten: «At Trykke Friheden bliver indført, saaledes at alt maae trykkes som ikke aabenbar leder til Blasphemie eller Oprør, ifølge Birckners ypperlige Raisonnement».⁹⁹

Elieson vier altså ikke mye plass til trykkefriheten i sitt utkast. Det skal uansett sies at hele utkastet er ganske direkte og økonomisk skrevet. Han kommer uansett nærmere inn på det i andre halvdel av utkastet, som han kaller «Betragtninger». Dette kan tolkes som en forklaring på utkastet hans. Han utdyper punktet om trykkefrihet slik:

Birckner haver saa Tydeligt lagt for Dagen hvor mange herlige Frugter Trykkefriheden haver og hvor intetsigende dens misbrug ere herimod at man blot behøver at henviise til ham eller citere ham – Danmark havde vist ikke naar den havde siden 18 Sept 1799 existert hverken siunket saa dybt i sine Financer eller maattet afstaaet Norge eller maaske havt Krig –¹⁰⁰

Vi kan altså tydelig se hvordan Birckner har påvirket hans svar på trykkefrihetssaken. Slik som Birckner virker han ganske liberal når det kommer til trykkefrihet og nevner bestemt at trykkefriheten skal innføres. Det som uansett skiller han fra Birckner er det som gjelder innskrenkninger. Som nevnt ønsket og argumenterte Birckner for en innskrenkning av

⁹⁷ Tuseth & Borvik 2021: 1058-1060

⁹⁸ Lindstøl 1914: 211

⁹⁹ Tycho 1916: 82-83

¹⁰⁰ Ibid: 89-90

trykkefriheten når det gjaldt tekster som oppfordret til opprør eller motsettelse av konstitusjonen, og tekster som gikk til angrep på den private manns ære. Elieson velger uansett å bytte ut det punktet som gjelder den private manns ære. Han nevner i hvert fall ingenting om det, selv om han sterkt henviser til Birckner. Han velger uansett å sette begrensinger mot blasfemiske tekster. Dette er noe Birckner selv har vært veldig åpen til, selv som sin rolle som prest. Birckner mener at man skal kunne uttrykke seg fritt om religionen. På dette punktet skiller altså de to skribentene seg.

6.2 Anders Lysgaard

Anders Lysgaard (1756-1827) fra Øyer var en gårdbruker, lensmann og eidsvollsmann.¹⁰¹ Vi kan finne inspirasjon fra Birckner også hos Lysgaard, men ikke på samme måte som hos Elieson. For det første nevner ikke Lysgaard, Birckner på den måten som Elieson gjør. Likevel kan vi finne noen likhetstrekk, men samtidig forskjeller mellom Lysgaard og Birckner. I utkastet uttaler Lysgaard seg om Trykkefrihet under paragraf 8. Der står det følgende:

Frihed i Meninger maae finde Sted, og tilstaaed endhver; blot bevislige Handlinger eller yttringer, der maatte hensigte til at forstyrre den offentlige Roelighed, til Fornærmelse mod Kongen eller noget Lem af Staten, strafes efter Lovene. —¹⁰²

Det første likhetstrekket jeg vil trekke frem er hovedpoenget: frihet i meninger må finne sted. Et viktig tillegg her er at denne friheten også må gjelde for alle. Her kam vi trekke linjer til det Birckner skriver om den «almindelige Villie». Dette er et av hovedpoengene til Birckner, for eksempel under det hans skriver imot opprørske skrifter. Her kommer det tydelig frem hvordan regjeringen må lytte til folket og ta til seg det de sier. Som nevnt tidligere var det slik at kongen hadde absolutt rett til å ytre seg og også kunne dele denne retten med hans embetsmenn som et regale.¹⁰³ Her presiseres det altså at det ikke kun er embedsmenn som skal ha makten over det trykte ordet, men at enhver skal få mulighet til å få sin mening hørt.

Det er uansett noen innskrenkninger her, som vi kan se er et fellestrekk hos alle skribentene og utkastene. For det første trekker Lysgaard frem tekster som har til hensikt å forstyrre den offentlige «Roelighed». Dette er et begrep som gjennomgår hos Birckner. Han forteller spesifikt at han taler for den «borgerlige Roeligheds og Lovenes Sag».¹⁰⁴ En annen innvending Lysgaard

¹⁰¹ Lindstøl 1914: 568-569

¹⁰² Tycho 1916: 164

¹⁰³ Rian 2014: 22-24

¹⁰⁴ Birckner 1797: 95

kommer med er fornærmelser mot kongen eller noen del av staten. Birckner ønsket heller ingen fornærmelse mot kongen. Uansett, som diskutert kort over kan en sette spørsmålsteget om Birckner skrev en mildere holdning mot monarkiet enn han egentlig hadde. Når det gjelder Lysgaard var han del av selvstendighetspartiet under Eidsvollforhandlingene og ønsket altså et selvstendig norsk kongerike.¹⁰⁵ Spørsmålet er derfor om den samme holdningen eventuelt også ville gjelde for den senere svenske kongen som Norge til slutt fikk.

6.3 Lauritz Weidemann

Lauritz Weidemann (1775-1856) fra Østre Toten var en sorenskriver, amtmann og stortingsmann,¹⁰⁶ og når det gjelder han kan vi se en noe annen ordlyd på utkastet. Dette handler i hovedsak om begrunnelsen hans for trykkefrihet. Som vi har sett ga ikke Elieson og Lysgaard noe særlig begrunnelse for sine synspunkter. Elieson, på sin side, henviser til Birckner for sine argumenter, og Lysgaard kommer kun med en kortfattet men bestemt mening om saken. Weidemann begrunner på sin side, sitt synspunkt i vitenskapens navn. Hans syn om trykkefrihet står for øvrig i paragraf 68 i hans utkast.

Alle Statens Undersaatter have Frihed til offentligen og i trygte Skrifter at fremsætte sine Tanker om offentlige Indretninger, Lovene og overhoved om Alt, hvad som kan falde under videnskabelig Bedømmelse, naar de ikke tilsidesætte den Ærbødighed, de skyldte den herskende Religion, Regjeringen og gode Sæder, og ikke laste eller forhaane andre Landes Regjeringer, der med den norske Stat staae i venskabeligt Forhold.¹⁰⁷

I tillegg til dette har han også et tillegg i margen: «For at fremmed Videnskaber og Lærdom.» Hovedpoenget hos Weidemann er at alle statens undersåtter har frihet til å fremsette sine tanker om offentlige innretninger, lover og alt det som må falle under vitenskapelige bedømmelse. Hva mener han med dette? Weidemann utaler seg ikke konkret om for eksempel opprørske tekster, men argumenterer i stedet for at de tekstene som produseres og meningene som blir bragt frem i lyset skal være av en nyttig og fornuftig karakter. Vi kan trekke linjer til det Birckner tar opp om bruk og misbruk, eller det Schlegel omtaler som «Trykkfrihet» og «Trykkefrækhed». Jeg tolker utkastet som at publikasjoner skal ha en klar hensikt. Meninger skal fremme nettopp vitenskap og lærdom. Selvfølgelig kan dette føre til et problem ettersom dette vil være noe uklart. Han utdyper uansett poenget med å legge til at religion, regjering og skikk ikke skal

¹⁰⁵ Eidsvoll1814, ingen dato/sidetall

¹⁰⁶ Lindstøl 1914: 944-945

¹⁰⁷ Tycho 1916: 150-151

settes til side. Derfor kan det videre tolkes som at vitenskapelige tekster også ikke skal fungere negativt for disse organene.

Den siste delen av forslaget skiller seg også klart ut. Weidemann nevner ikke konkret at en ikke skal håne Norges regjering, men nevner likevel at andre lands regjering ikke skal hånes. Dette kan vi se i betraktning til samtidens Europa. I 1814 hadde krig og revolusjon gjort seg svært gjeldene den siste tiden. Her har man også erfart hvor avgjørende en sterk allianse eller godt vennskap til andre land har å si. For eksempel hjalp Sverige, Russland med å slå Frankrike og fikk til slutt også Norge lovet som betaling. Under selve krigsårene ble det også pålagt en streng sensur i Danmark-Norge, nettopp med tanke på forhold til andre land.¹⁰⁸ En ønsket ingenting som kunne svekke landet i en krigssammenheng. Muligens var det dette Weidemann hadde i tankene da han konkretiserte dette budskapet.

6.4 Wincent's Sebbelow

Wincent's Sebbelow (1770-1841) var en dansk-norsk politiker og kjøpmann.¹⁰⁹ Sebbelow har det lengste utkastet, når det gjelder trykkefrihet, av de fire forslagene jeg trekker frem. Der hvor de andre tre har kun hatt noen få setninger, har Sebbelow viet tre sider til saken. Her kan vi også se en del likhetstrekk med både Birckner og Schlegel, og vi kan også se hvordan han konkret nevner begge to. Han har altså hentet inspirasjon fra begge. Sebbelow konstaterer med en gang hvordan det norske folket har en medfødt rett til uinnskrenket religionsfrihet, tanke- og skrivefrihet.¹¹⁰ Likevel kommer han også raskt inn på hva som går under straffbare skrifter:

Men det skal være enhver Bogtrykker under Lovens Straf strengeligen forbuden at trykke noget Skrift, hvori den christelige Religion haanes og foragtes; hvori Sædelighed og Blufærdighed krænktes; hvori Kongen, Dronningen og de kongelige Børn personligen lastes; eller hvori der directe opfordres til Oprør eller Opstand.¹¹¹

En relevant presisering er her hvordan Sebbelow peker ut selve boktrykkeren, og ikke selve forfatteren som den skyldige i slike forhold. Dette hører også sammen med hvordan han ikke nevner trykkefrihet som en medfødt rettighet. Hos Sebbelow kan altså enhver tenke og skrive det han mener, men det å publisere det er en annen sak. I likhet med Birckner nevner også Sebbelow tekster som direkte oppfordrer til opprør og oppstand. På liknende vis skiller heller

¹⁰⁸ Tuseth & Borvik: 1058

¹⁰⁹ Lindstøl 1914: 778-779

¹¹⁰ Tycho 1916: 184

¹¹¹ Ibid: 184

ikke Sebbelow mellom de to begrepene, begge er straffbare i utkastet. Der hvor Birckner er liberal når det kommer til tekster om religion, er Sebbelow mer lukket. Her kan vi heller antyde spor av et liknende syn som Schlegel innehar. Selvfølgelig, er det ikke slik at Birckner heller ønsker å håne religionen, men han er fremdeles mer åpen på dette punkt ettersom han ikke anser det som nødvendig med noen innskrenkninger her.

Videre begrunner også Sebbelow sine synspunkter. Hans første påstand er hvordan friheten til religion, tanke og skrift, er en «Fuldkommen medfødt, vedhængende og umistelig Ret» og i tillegg hvordan «Dens Tilintetgjørelse er Vold og Tyrannie» Både Birckner og Schlegel har koblet slike friheter til naturlige eller medfødte rettigheter. For eksempel skriver Schlegel: «Den Ret at kunde meddele sine Tanker til andre ved Talen, ved Skrivt, ved Presen er een af Menneskets væsentligste Rettigheder.»¹¹² og hvordan denne friheten bør finne sted i enhver stat, enten den er demokratisk, aristokratisk eller monarkisk.¹¹³ Schlegel er her enig med Birckner og forklarer hvordan de begge holder tanke- og trykkefrihet for en «hellig Menneskerettighed, Regieringen er kaldet til at hævde og beskytte».¹¹⁴ Vi kan se hvordan Birckner ordlegger seg liknende med å for eksempel omtale det som «Trykkefrihedens hellige Rettighed».¹¹⁵ Trykkefriheten hos alle tre er altså noe som absolutt skal være til stede, likevel er det altså forskjeller i hva man mener burde på trykk og altså hva som kan være til større skade enn fornuft.

Deretter ser Sebbelow på hvordan frihetene kan lønne seg både for statene og for borgerne. For staten er frihetene et virksomt middel, hvor «Regenten og Folket kan virke paa hinanden. Ved den kan Regjeringen aleene trænge ind i Borgernes Hjerte, og overtude og overtale dem til det, som dem ikke kan tvinge dem til.»¹¹⁶ Ved å ha en åpen og aktiv spredning av informasjon og kunnskap kan altså staten bruke dette som et gunstig overtalingsmiddel. På denne måten kan altså ordet fungere som et sterkere våpen enn makt eventuelt ville være. Ved bruken av overtaling, mener altså Sebbelow at staten vil få folket på sin side. Når det gjelder nyttigheten av frihetene for borgernes side trekker han frem hvordan det kan fungere beskyttende: «For Borgerne er Skrivefriheden endnu mere velgiørende og dyrebar. Den er det Palladium, som

¹¹² Schlegel 1797: 5

¹¹³ Ibid: 16

¹¹⁴ Ibid: 3

¹¹⁵ Birckner 1797: 96

¹¹⁶ Tycho 1916: 185

værner om alle deres øvrige Rettigheter, og det eneste sikreste Skjold for Undertrykkelse og Fornærmelse ovenfra».¹¹⁷

Sebbelow argumenterer så for hvordan skrivefriheten opplever «Almeen-aanden» og kjærlighet til fedrelandet, staten og regenten. Dette skjer når borgerne ser at regenten, når han gir dem rettigheter, anser dem som «Selvhensigt, fullmyndige og selvstændige». Og det er av denne selvfølelsen at «moralske Tænkemaade udspringer», og dette gjør underverker. Uten dette kan ingen «stort Foretagende, ingen almeenyttig Indretning kommer til nogen sand Fuldkommenhed».¹¹⁸ Det er også her at Sebbelow trekker frem både Birckner og Schlegel, og han henviser til dem som talsmenn for denne begrunnelsen:

Saa tolkede og talede Danmarks Lovlærer, den samvittighedsfulde og lærde Conferanceraad Schlegel, Skrivefrihedens Sag, efterat Danmarks udødelige Birckner saa rigtig, indlysende og fuldstændig havde documenteret og beviist Menneskenes medfødte Ret til Skrivefriheden.¹¹⁹

Sebbelow trekker altså inn både Birckner og Schlegel i et positivt lys. Han henter ut viktige poeng fra begge og legger også til sine egne synspunkter. Hovedpoenget er uansett at Sebbelow også er for en sterk skrive- og meningsfrihet i Norge.

Avslutning

I denne oppgaven har jeg sett på temaet trykkefrihet. Problemstillingen for oppgaven har vært som følger: M. G. Birckner og J. F. W. Schlegel deltok i en offentlig meningsutveksling om trykkefrihet og sensur i årene før 1800. Hvilke syn på trykkefriheten fremmet de to skribentene? Noen år senere skal det utformes en ny grunnlov i Norge. På forhånd av Riksforsamlingen på Eidsvoll i 1814 ble det skrevet en rekke grunnlovsutkast. Finnes det spor av inspirasjon i disse utkastene etter debatten fra tidligere år? Hvilke syn på trykkefriheten fremmet de ulike aktørene?

I første del av analysen så jeg på M. G. Birckners syn på trykkefriheten i hans bok *Om Trykkefriheden og dens Love* fra 1797. For Birckner var den trykkefriheten som var gjeldende i samtiden ikke god nok. Etter hans mening var retningslinjene i lovverket for uklare. For eksempel var det ikke forklart hva forskjellen mellom bruk og misbruk var i trykte skrifter. Birckner kritiserte dette ved at en slik uklarhet bidro til en sterk innskrenkning av

¹¹⁷ Tycho 1916: 185

¹¹⁸ Ibid: 185

¹¹⁹ Ibid: 185

trykkefriheten. I hans øyne burde lovverket konkretiseres. På denne måten kan trykkefriheten fungere på det rette viset. Birckner ønsker ingen innskrenkninger av trykkefriheten. Han mener at folk burde få skrive om alt, inkludert konstitusjonen, myndighetene, religionen og embetsmenn. Uansett, mener han at man skal avholde seg fra å skrive tekster som oppfordrer til opprør eller tekster som blander seg inn i den private mannens personlige handlinger eller personlige liv.

I den neste delen av analysen så jeg på en kritiker av Birckner. I artikkelen «Erindringer imod Hr. Pastor Birckners Skrivt: om Trykkefriheden og dens Love : tilligemed et Forsøg paa at bestemme Grændseskiellet imellem Trykkefrihed og Trykkefrækhed» av J. F. W. Schlegel fra 1797 kommenterer forfatteren både Birckner sin bok, og gir samtidig uttrykk for egne tanker om temaet. Et hovedpoeng hos Schlegel er skillet mellom trykkefrihet og trykkefrekkhet. Dette handler om hvilke tekster som burde publiseres og som er til gode for samfunnet, og hvilke tekster som ikke burde publiseres. Schlegel ser særlig til den voldsomme og voldelige revolusjonen i Frankrike. Hans standpunkt er altså begrunnet i at det trykte ord kan bruke som et kraftig middel i motstand mot en stat. Dette kan i verste fall føre til anarki, slik Frankrike er et godt eksempel på. Schlegel er fornøyd med situasjonen i Danmark, og ser ikke behov for å gjøre endringer.

I den siste delen av analysen og oppgaven har jeg trukket frem fire grunnlovsutkast av fire ulike forfattere. Det som binder dem sammen, er at alle ønsker trykkefrihet for folket. Det som uansett skiller dem er måten de begrunner dette på, og i hvilken stor grad denne friheten skal være åpen og uten innskrenkninger. Her kan vi finne inspirasjon fra særlig Birckner, men også Schlegel, og forfatterne nevnes med navn flere plasser. Det er altså tydelig at den meningsutvekslingen som Birckner og Schlegel hadde nesten tjue år før 1814 har gjort seg gjeldende også i årene etter. Likevel, kommer forfatterne av utkastene også med egne innvendinger. Dersom vi ser på problemstillingen kan vi altså se at det finnes spor av Birckner og Schlegel. På samme tid er dette altså en debatt det ikke fantes et åpenbart og tydelig svar på. I den moderne vestlige verden, vil kanskje de fleste tenke at en åpen trykkefrihet er et, eller burde være en selvfølge. Vi skal uansett ikke langt tilbake i tid før en slik tilnærming ikke var like bestemt.

Kilder

Birckner, M.G. (1797) *M.G. Birckners Samlede Skrifter. D. 1 : Om Trykkefriheden og dens*

Love Nasjonalbiblioteket:

<https://www.nb.no/items/c5f680e747bdc7470a8f910ec47039a5?page=3&searchText=Michael%20Birckner>

Jæger, Tycho C. (1916) *Riksforsamlingens forhandlinger. 1 : Protokoller med bilag og tillæg*

Nasjonalbiblioteket:

<https://www.nb.no/items/c74ac3ecb2853495322dfac7a4f081af?page=2>

Jæger, Tycho C. (1916) *Riksforsamlingens forhandlinger. 3 : Grundlovstilkast*

Nasjonalbiblioteket: [https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-](https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2006120701003?page=1)

[nb_digibok_2006120701003?page=1](https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2006120701003?page=1)

Grunnlova. (1814) *Kongeriget Norges Grundlov. (LOV-1814-05-17) Lovdata:*

<https://lovdata.no/dokument/HIST/lov/1814-05-17-18140517>

Schlegel, J.F.W. (1797) *Erindringer imod Hr. Pastor Birckners Skrivt: om Trykkefriheden og*

dens Love : tilligemed et Forsøg paa at bestemme Grændseskiellet imellem

Trykkefrihed og Trykkefrækhed Nasjonalbiblioteket:

<https://www.nb.no/items/b5ad0d6cabd9e8a2b71c03252c6dcee9?page=4&searchText=Schlegel%20erindringer>

Litteratur

Dyrvik, Ståle (2005) *Året 1814: Det norske samlaget*, Oslo

Dørum, Knut (2016) *Frå undersått til medborgarstyreform og politisk kultur i Noreg 1660 til 1884*, Samlaget

Eidsvoll1814 (ingen dato) «Anders Lysgaard» eidsvoll1814.no:

<https://eidsvoll1814.no/anders-lysgaard>

Forfang, Åsmund (2021) *Trykkefridommens første tiår § 100 i Grunnlova 1814–1842*

Universitetsforlaget

Hemstad, Ruth & Michaelsen, Dag (red.) (2019) *Frie ord i Norden? Offentlighet, ytringsfrihet og medborgerskap 1814-1914*, Pax, Oslo

- Holm, Edvard (1883) *Indbydelsesskrift til Københavns universitets Fest i Anledning av Hans Majestæt Kongens Fødselsdag den 8de April 1883: Om det Syn på Kongemagt, Folk, og borgerlig Frihed, der udviklede sig i den dansk-norske Stat i midten av af 18de Aarhundrede (146-1770)*, København
- Holm, Edvard (1885) *Nogle Hovedtræk af Trykkefrihedstidens Historie 1770-1773*, København
- Holm, Edvard (1888) *Indbydelsesskrift til Kjøbenhavns Universitets Fest i Anledning af Hans Majestæt Kong Christian IX's Regeringsjubilæum den 15. November 1888: Den offentlige mening om Statsmagten i den dansk-norske Stat Slutningen af det 18de Aarhundrede (1784-1799)*, København
- Horstball, Henrik, Langen, Ulrik & Stjernfelt, Frederik (2020) *Grov Konføkt – Tre vilde år med trykkefrihed 1770-1773*, Gyldendal, København
- Jørgensen, Harald (1944) *Trykkefrihedsspørgsmaalet i Danmark 1799-1848. Et bidrag til en karakteristika af den danske enevælde i Frederik VI's og Christian VIII's tid*, Munksgaard, København
- Kjærgaard, Thorkild (2021) «Michael Gottlieb Birckner» Lex:
https://biografiskeksikon.lex.dk/Michael_Gottlieb_Birckner
- Leidulf, Ryymin (2018) «Å arbeide med tekstanalyse» i Melve, Leidulf & Ryymin, Teemu (2018) *Historikerens arbeidsmåter*: (s. 44-69) Universitetsforlaget, Oslo
- Lindstøl, Tallak (1914) *Stortinget og statsraadet : 1814-1914. B. 1 D. 1 : Biografier A-K*, Steenske Bogtrykkeri, Kristiania. Nasjonalbiblioteket:
https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2006120500016?page=0
- Lindstøl, Tallak (1914) *Stortinget og statsraadet : 1814-1914. B. 1 D. 2 : Biografier L-Ø : samt tillæg*, Steenske Bogtrykkeri, Kristiania. Nasjonalbiblioteket:
<https://www.nb.no/items/0a0fcc17630b1e3c6ac60b6492aacede?page=0>
- Matzen, Henning (1879) *Kjøbenhavns Universitets Historie 1479-1879*, J. H. Schultz, København
- Rian, Øystein (2014) *Sensuren i Danmark-Norge Vilkårene for offentlige ytringer 1536-1814*: Universitetsforlaget, Oslo

Tamm, Ditlev (2015) «J. F. W. Schelegel» Lex: https://denstoredanske.lex.dk/J.F.W._Schlegel

Tuseth, Bård Sverre & Borvik, Bjørnar (2021) «§100» i Mestad, Ole & Michaelsen, Dag
(2021) *Grunnloven Historisk kommentarutgave 1814-2020*: Universitetsforlaget

